

สัมปรายิกัตถะ :**พุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง****โสภณ ขำทัพ^{1*}****บทคัดย่อ**

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมสัมปรายิกัตถะ 4 และการประยุกต์สัมปรายิกัตถะ 4 เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีขอบเขตในการศึกษาด้วยเอกสารปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารอื่นๆ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาในสัมปรายิกัตถะ 4 หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น ประกอบด้วย สัทธาสัมปทา สิลสัมปทา จาคสัมปทา และปัญญาสัมปทา ที่ส่งผลให้มีการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นหลักธรรมที่ควรศึกษาและปฏิบัติตนเพื่อพัฒนากาย วาจา จิตใจ และสติปัญญาให้สูงขึ้น เป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ทำให้บุคคลมีการพัฒนาอย่างบูรณาการ ยั่งยืน และทำให้นุชนเป็นองค์รวมของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ

การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการรับรู้และเรียนรู้เพื่อพัฒนาน้อยรอบด้าน เป็นทางสายกลางที่ถูกต้องเหมาะสมตามวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งประกอบไปด้วยความเข้าใจในความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม อันเป็นการนำไปใช้ด้วยความดีงามตามหลักสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา ที่ส่งผลให้สังคมมีเสถียรภาพ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และก่อให้เกิดผลในทางธรรมนั้นคือทำให้การดำเนินชีวิตมีความสงบสุขและมั่นคง

การประยุกต์สัมปรายิกัตถะ 4 เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นการดำเนินชีวิตที่ดีงามและเกิดความเจริญงอกงาม อันเป็นหนทางที่จะนำบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่ถึงอิสรภาพทางจิต และเกิดสันติสุขอย่างแท้จริง ทั้งนี้เป็นเพราะศรัทธาเมื่อบังเกิดขึ้นแล้วย่อมจะทำหน้าที่ขจัดความไม่เชื่อ ความสงสัย และความโลภให้เบาบางลง ศีลจะทำหน้าที่ขจัดความชั่วตามสมควรแก่ข้อนั้นๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นอาการของความโลภ ความโกรธ และความหลง จากจะทำหน้าที่ขจัดความตระหนี่ ของความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือความเสียดายให้เบาบางลง ส่วนปัญญาจึงเสมือนกับแสงสว่าง เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำหน้าที่ขจัดความสงสัยความหลงให้หมดไปจากจิตใจตามลำดับ

คำสำคัญ : สัมปรายิกัตถะ 4 การดำเนินชีวิตที่ดี การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

¹ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม

*ผู้นิพนธ์หลัก e-mail: shotanan59@gmail.com

**SAMPARAYIKATTHA :
BUDDHADHAMMA FOR LIVING A GOOD LIFE IN SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY**

Sophon Khumtrup^{1*}

Abstract

The objectives of this article were to study the principles of Samparayikattha and to apply it for living a good life according the Sufficiency Economy Philosophy. The data were collected from the Tipitaka and the concerned documents. Samparayikattha consisting of faith, morality, charity and wisdom is the principle for physical, verbal and mental improving, the holistic development in human life and qualified development.

Living a life in accordance with Sufficiency Economy Philosophy is to learn and to develop one's self holistically. It is the middle way practice suitable to the ways of life of Thai people. It is composed of understanding, reasoning, and building a good immune based on knowledge and morality according to the Right Livelihood in Buddhism. That can result to a peaceful society and a happy and sustainable life.

The application of Samparayikattha principles in living a life by Sufficiency Economy Philosophy is to proceed to prosperity and goodness in life and is to lead those people to mental liberation and real blissfulness. The reason is that the faith can eradicate doubts and suspects and reduce greed; morality is to control and eradicate the badness caused by greed, anger and delusion, charity is help to reduce and eradicate stingy, and wisdom helps to eradicate delusion.

Keywords : Samparayikattha, Living a good life, Life Quality Development, Sufficiency Economy Philosophy

¹ Department of Buddhist Studies, Faculty of Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Nakhon Pathom,

*Corresponding author, e-mail: shotanan59@gmail.com

บทนำ

“.....การพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่เพียงประการเดียว โดยไม่ให้ความสำคัญกับการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของ ประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากเลวได้ในที่สุด.....” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2547, หน้า 156)

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ที่ได้พระราชทานแก่ พสกนิกรชาวไทยในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการชี้แจงให้เห็นได้ชัดว่าการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญที่ยั่งยืนได้นั้น สิ่งที่สำคัญคือการพัฒนามนุษย์หรือคนในชาติ ซึ่งต้องยึดคนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนการพัฒนา การมีส่วนร่วมที่มีทั้งคุณภาพและสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ฉะนั้น ในการนี้พสกนิกรทุกหมู่เหล่า ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จึงมีหน้าที่โดยตรงที่จะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา เผยแพร่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้ได้ อย่างยั่งยืน เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกที่มั่นคงเข้มแข็งด้วยความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ในตัวเอง โดยใช้ความรู้รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวังควบคู่ไปกับคุณธรรมความซื่อสัตย์ ขยันอดทนในการพัฒนาดน วัฒนาคน และพัฒนาประเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจพอเพียง (วิสูตร ธนชัยวิวัฒน์, 2550, หน้า 22 –25) โดยได้บัญญัติหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 (1) บัญญัติว่า บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ อีกทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ใน หมวด 5 ส่วนที่ 7 แนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ มาตรา 83 บัญญัติว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเห็นได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ให้ความสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อความเป็นรูปธรรม โดยเพิ่มโอกาสและลดข้อจำกัดในการพัฒนาประเทศ ซึ่งต้องปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และขณะเดียวกันการกำหนดทิศทางในการพัฒนาย่อมต้อง สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยด้วยเช่นกัน

แต่ในปัจจุบันพบว่าสภาพสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ สมดุลระหว่างวัตถุกับจิตวิญญาณ เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปตามเศรษฐกิจ ซึ่งเห็นได้ว่าความเจริญทางด้าน วัตถุเป็นไปอย่างรวดเร็ว จนความเจริญทางด้านจิตใจไม่สามารถมีอำนาจไปเทียบเคียงได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดวิกฤต และรุนแรงมากขึ้น รวมทั้งระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเชิงตลาด การแข่งขันแบบเสรี และการกระตุ้นในลักษณะยั่ว เย้าผ่านสื่อต่างๆ อีกทั้งวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทำให้โครงสร้างสังคมอ่อนแอ ห่างเหินศาสนาและถูกปฏิเสธ มนุษย์จึงมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ล่อแหลมต่อการกระทำที่ผิดกฎหมาย หมิ่นเหม่ต่อศีลธรรมอันดีงาม มีค่านิยมที่ไม่ พึงประสงค์ เป็นเหตุให้การดำเนินชีวิตในปัจจุบันดูเหมือนว่าจะหลงลืมการพัฒนาทางด้านสังคม โดยละเลยการ พัฒนาในด้านคุณธรรม จริยธรรม และเหินห่างจากความพอเพียง หลงไปกับวัตถุนิยมตามรูปแบบของนวัตกรรม ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ความสุขของบุคคลและสังคมลดน้อยลง การดำเนินชีวิตของคนในสังคมจึงมีแนวโน้มไป

ในทางเสื่อมโทรมลง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากกระแสค่านิยมจากตะวันตกที่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ ทำให้หลายคนต้องเผชิญกับปัญหารอบด้านในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความกดดันทางจิตใจ ทั้งภายในและภายนอก ด้านความเจริญก้าวหน้าในอาชีพที่มีการแข่งขันและแก่งแย่งชิงดีกัน รวมไปถึงเงินเดือนที่ได้รับไม่เพียงพอต่อความจำเป็นพื้นฐาน จึงมีปัญหาที่ตามมา นั่นคือ หนี้สิน ที่เป็นปัญหาสร้างความเดือดร้อน และความตึงเครียดให้แก่ตนเอง

แนวคิดและปัญหาดังที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มุ่งหมายให้บุคคลทำลายความเห็นแก่ตัว โดยให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักและต้องการให้แต่ละบุคคลมีความเมตตากรุณาต่อกันเป็นที่ตั้ง ไม่เอาเปรียบเบียดเบียนซึ่งกันและกัน รู้เท่าทันความเป็นจริงแห่งสังขาร เข้าใจตนเอง สังคม และความเป็นมาของโลก ไม่ยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งที่ไม่เป็นแก่นสาร แม้กระทั่งตัวของตนเอง เตือนให้บุคคลมีความเกรงกลัวและละอายต่อบาป ประพฤติตนให้ถูกต้องเหมาะสมตามทำนองคลองธรรม ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคมและเศรษฐกิจตามแนวคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยในส่วนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้นพระพุทธองค์ทรงแนะนำสัมมาชีพอันเป็นหนทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักอริยมรรค เพื่อนำไปบรรเทาทุกข์อันเกิดจากความพยายามหาเลี้ยงชีพเพื่อให้ชีวิตของตนดำรงต่อไปได้อย่างปรกติสุขตามอัตภาพ จึงเป็นเป้าหมายสำคัญที่จะต้องให้เกิดการรับรู้ เข้าใจ และประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เรียกว่า “สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4” หลักพุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท แนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการประยุกต์สัมปรายิกัตถะ 4 เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมุ่งเน้นไปที่การหาความเข้าใจ การตีความ และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุป การแสวงหาเหตุผลตามความเป็นจริงจากการสัมภาษณ์และการสังเกตเป็นหลัก เพื่อหาความสัมพันธ์ของประเด็นที่สนใจกับสภาพแวดล้อมนั้นๆ (Denzin & Lincoln, 2011 page 41) วิธีการที่ใช้ในการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การทบทวนวรรณกรรมจากข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ความหมายและความสำคัญของสัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4

การดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นเป็นความพึงพอใจของบุคคลต่อสภาพแวดล้อม เป็นความสามารถเฉพาะตนในการดำเนินชีวิต และเป็นความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างดีมีความสุข เพราะนอกจากบุคคลจะแสวงหาผลให้เกิดขึ้นแก่ตนเองอยู่ดีมีสุขในปัจจุบันแล้ว บุคคลนั้นยังแสวงหาหลักประกันในอนาคตภายหน้าอีกด้วย ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแสดงถึงเหตุ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ในทางที่ดีงาม สร้างสมสิ่งที่มีความเกื้อกูลต่อบุคคลไว้ในกาลข้างหน้า อันหมายถึงวันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า ตลอดถึงชาติหน้าและชาติต่อไปในภายหน้า

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (อง อฎฐก. 23/144/92) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสัมปรายิกัตถสังวัตตินิกธรรม 4 ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า หรือธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย ได้แก่ สัทธาสัมปทา สีสสัมปทา จาคะสัมปทา ปัญญาสัมปทา

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (2551 หน้า 1095) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สัมปรายิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ในภายหน้าหรือประโยชน์ในภพหน้า สัมปรายิกัตถะ หมายถึงคุณธรรมที่จะเป็นเหตุให้มีความสุขในภพหน้าชาติหน้า โดยนัยหมายถึงคุณธรรมที่จะนำไปสู่ความเจริญงอกงามในภายภาคหน้า ในโอกาสข้างหน้า เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัมปรายิกัตถประโยชน์ มี 4 ประการ คือ

1. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อว่าทำดีได้ดี เป็นต้น
2. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากาย วาจาเรียบร้อย
3. จาคะสัมปทา ถึงพร้อมด้วยจาคะ คือเสียสละเอื้ออาทร
4. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา คือรู้จักบาปบุญคุณโทษ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (2538 หน้า 424) ได้สรุปถึงคุณสมบัติที่สำคัญในการดำเนินชีวิตที่ดีไว้ว่า “...คุณธรรมที่เป็นหลักแท้ๆ มี 4 อย่างคือ ศรัทธา สีล จาคะ และปัญญา โดยขยายความว่า

1. ศรัทธา ความเชื่อความมั่นใจในปัญญา คุณธรรม และความเพียรพยายามของมนุษย์ที่ทำให้สามารถเข้าถึงความจริง ความดีงามสูงสุดได้ตามกฎธรรมดาสากลแห่งเหตุและผลซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ ดังที่ได้มีท่านผู้นำทางไว้และทำให้มนุษย์สามารถสร้างสังคมที่ดีงามอันดำรงอยู่โดยธรรมได้

2. สีล การรู้จักบังคับควบคุมตนได้ ซึ่งทำให้ความเป็นอยู่ พฤติกรรม และลักษณะความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ เกิดความเหมาะสมพอดีที่จะเกื้อกูลต่อความเจริญงอกงามแห่งคุณธรรมของตน และความอยู่ร่วมกันด้วยดีของสังคม

3. จาคะ ความสละ ที่ทำให้ไม่ติดสินหรือคิดการต่างๆ เข้าข้างตนเอง และทำให้พร้อมที่จะเอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้อื่น

4. ปัญญา ความรู้ตระหนักเท่าทันถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย ที่เป็นไปตามกฎธรรมดามีความเกิดขึ้น เลื่อมสลับไปตามเหตุปัจจัยของมัน ซึ่งทำให้วางใจวางท่าต่อสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้อง โดยมีจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ สามารถวินิจฉัยแยกการอันควรไม่ควรทำ กำหนดความพอเหมาะพอดีที่ และการที่จะใช้หรือพัฒนาต่อไปของคุณธรรมอื่นๆ ทั้งหมดได้อย่างเหมาะสม

พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูยาโณ), (2548, หน้า 200) ได้อธิบายถึงความหมายและความสำคัญสัมปรายิกัตถะธรรมว่า พระพุทธองค์ทรงจำแนกธรรมะไว้ 4 ข้อตรงตามข้อความที่ทรงแสดงว่า ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย คือ

1. สัทธาสัมปทา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความเชื่อ หมายเอาความเชื่อหรือความศรัทธาในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าตามนัยแห่งพระพุทธคุณทั้ง 9 ประการ ที่สรุปเป็นพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ

2. สีลสัมปทา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความประพฤติที่ดีงาม หมายเอาความสมบูรณ์ด้วยศีล คือเป็นผู้งดเว้นจากการประพฤติดันเป็นสิ่งที่ตั้งแห่งความประมาท แต่ในภาคปฏิบัตินั้นบุคคลผู้ประพฤติดีงามนั้นย่อมจะเป็นผู้ที่ประกอบด้วยกัลยาณธรรม อันเป็นธรรมฝ่ายดีกล่าวคือ เมตตา มีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข สัมมาชีพ มีการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมงามสังวร มีการสำรวมระวังไม่ล่วงเกิน สัจจวาจา มีคำพูดที่เป็นคำสัตย์คำจริง และสติ มีความระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด อยู่เสมอเนื่องเพราะความสำรวมระวัง

3. จากสัมปทา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความเสียสละ หมายถึงบุคคลผู้มีจิตปราศจากมลทินใด คือความตระหนี่ มีน้ำใจเสียสละ มีพอใจยินดีในการเสียสละเมื่อมีคนมาขอก็พร้อมที่จะเสียสละให้ ยินดีในการจำแนกแจกจ่ายทาน ทั้งที่เป็นการสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ และการบูชา

4. ปัญญาสัมปทา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา หมายถึงบุคคลผู้มีปัญญาเห็นความเกิดและความดับของสัตว์ ตลอดจนสังขารทั้งหลาย และสามารถลด ละ สงบ บรรเทาจากกิเลสจนถึงการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ในที่สุด

นอกจากนั้นแล้วสัมปรายิกัตถสังวัตตนิกรรม 4 หมวดนี้ ยังถูกเรียกสั้นๆ ว่า สัมปรายิกัตถะ หรือเรียกติดปากอย่างไทยๆ ว่า สัมปรายิกัตถะประโยชน์ ซึ่งคำว่า อัตถะ ก็แปลว่าประโยชน์เหมือนกัน ดังนั้นจึงเป็นคำซ้ำในการใช้เรียก จึงกล่าวได้ว่า สัมปรายิกัตถะ 4 คือหลักธรรมที่สำคัญหมวดหนึ่ง ที่ต้องศึกษาและต้องปฏิบัติตาม เพื่อฝึกหัดกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญาให้สูงขึ้น ซึ่งถือเป็นระบบในการดำเนินชีวิตที่ทำให้มนุษย์มีการพัฒนาอย่างบูรณาการ และทำให้มนุษย์เป็นองค์รวมของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ทำความเข้าใจ วิเคราะห์ และตีความพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงท่ามกลางกระแสแนวคิดทางเลือกต่างๆ ในการพัฒนาสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา (ณัฐพงศ์ ทองภักดี, 2550, หน้า 1-26) โดยสรุปได้ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ไปจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอก

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายที่กว้างขวาง ซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึงความพอดีที่ไม่มากจนเกินไปและไม่น้อยจนเกินไป ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า สันโดษ 3 คือรู้จักประมาณในการแสวงหารายได้ หาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักการประหยัดอดออม มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมกับฐานะของตน รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักพอเพียงในการรับ รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ เลี้ยงดูบุตร สามี ภรรยา ญาติมิตรและบริวาร ตลอดจนจนสมณะชีพราหมณ์และครูบาอาจารย์ โดยไม่ไปเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความสุจริต มีความพอใจในสิ่งที่ตนมี รู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พิจารณาในการเลือกคบเพื่อน และให้ความสำคัญในพื้นฐานของปัจจัยสี่ เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึงการพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยความมีสติสัมปชัญญะ ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบครอบ โดยเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกเรื่อง รู้จักหาวิธีแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น สามารถยอมรับสภาพปัญหาได้ มีความกตัญญูกตเวทีและประกอบ

ไปด้วยความมีหิริโอตตัปปะ รู้จักการข่มใจและควบคุมจิตใจตน เข้าใจในกฎแห่งไตรลักษณ์ หนักแน่น ใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทำดีแล้วไม่หวังผลตอบแทน มีความซื่อสัตย์และมั่นคง จริ่งใจเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีความอดทน อดกลั้น เชื้อมั่นในการทำมาหากิจ รู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยความรอบครอบ รอบรู้ และมีคุณธรรม

3. การสร้างภูมิคุ้มกัน หมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกลด้วยความไม่ประมาท ปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนิกชนที่ดี หมั่นเพียรศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรม รักเพื่อนร่วมงานและเคารพในสิทธิของผู้อื่น ทำกิจการใดๆ ด้วยความยุติธรรม มีสัจจะ พุดจริง ทำจริง มีความประนีประนอมยืดหยุ่นให้กับบุคคลในครอบครัว ปลุกฝังแนวคิดความขยันหมั่นเพียร พอใจในงานที่ทำและทำอย่างมีสติ

โดยมีเงื่อนไขเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับที่พอเพียง 2 ประการดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนเพื่อจะได้ระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะเป็นตัวสร้างเสริม อันประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร เพื่อใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในรัชกาลที่ 9 ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้นเมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริหรือพระบรมราโชวาทในด้านต่างๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และสภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้ โดยแนวการปฏิบัติตามพระราชดำริเพื่อการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีแนวทางดังต่อไปนี้

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการใช้ชีวิต
2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต
3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในทางการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตามหลักศาสนา

จึงเห็นได้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความเชื่อและศรัทธา ซึ่งมีความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการรับรู้ ก่อให้เกิดความเข้าใจ และนำไปสู่การปฏิบัติด้วยการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ไปจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การประยุกต์สัมปราชัยกัตตะ 4 เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความเชื่อและศรัทธาที่เป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ไปจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและก้าวทันต่อกระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์

ในพระพุทธศาสนาเรียก “ความเชื่อ” (Belief) ว่า “ศรัทธา” (Faith) หมายถึง ความเชื่อความมั่นใจ ในปัญญา คุณธรรม และความเพียรพยายามของมนุษย์ ที่ทำให้สามารถเข้าถึงความจริง ความดีงามสูงสุดได้ตาม กฎธรรมดแห่งเหตุและผล โดยคุณประโยชน์ของศรัทธาจะเป็นไปใน 2 ลักษณะคือ ในแนวทางหนึ่งศรัทธาเป็น ปัจจัยให้เกิดปิติ ที่ทำให้เกิดปัสสัทธิคือความสงบซึ่งนำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด ส่วนอีกแนวทางหนึ่งศรัทธา ทำให้เกิดวิริยะคือความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ ทดลองสิ่งที่เชื่อด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงจังก่ตน ซึ่งนำไปสู่ปัญญาได้ในที่สุดเช่นกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อหรือศรัทธาเป็นพื้นฐานในการรับรู้ตนเอง

ดังนั้นศรัทธาจึงเป็นองค์ธรรมที่สำคัญมากในการประยุกต์สัมปรายิกัตถะ 4 เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเมื่อบุคคลได้เสวนากับสัตบุรุษจนเกิดศรัทธาที่ถูกต้องและใช้ได้ถูก ทางแล้ว ย่อมเชื่อมต่อกับกับโยนิโสมนสิการเพื่อพิจารณาทำให้เกิดปัญญานั่นเป็นสัมมาทิฐิ ผู้เขียนจึงสรุปเรื่อง ศรัทธาตามหลักสัมปรายิกัตถะสังวัตตนิกรม 4 ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น หรือธรรมเป็นเหตุให้ สมหมาย ได้แก่ สัทธาสัมปทา สีสัมปทา จากสัมปทา ปัญญาสัมปทา (อง อนุจก. 23/144/92) ในความเชื่อตาม วิธีชีวิตแบบพุทธบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติ ตนได้ดังนี้

1. สัทธาสัมปทา ศรัทธาเป็นหลักการหรือแนวคิดของความเชื่อ ความมั่นใจในปัญญา คุณธรรม และความเพียรพยายามของมนุษย์ที่ทำให้สามารถเข้าถึงความจริงและความสำเร็จได้ เพราะศรัทธาทำให้เกิด วิริยะ คือความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ ทดลองในสิ่งที่เชื่อด้วยศรัทธานั้นให้เห็นผลประจักษ์จริงจังก่ตน และ จะนำไปสู่ความสำเร็จได้เช่นกัน ฉะนั้นศรัทธาจึงเป็นเหตุเบื้องต้นของการรับรู้ตามกระบวนการเพื่อเปลี่ยนเจตคติ ของบุคคล โดยมาทำความเข้าใจถึงแนวคิดในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสามารถในการนำไปใช้เพื่อการดำเนินชีวิตของตนเองได้ในที่สุดด้วยตนเอง

2. สีสัมปทา ศรัทธาเป็นหลักยึดช่วยคุ้มครองสติไว้ให้ตั้งมั่นอยู่ในตนได้ โดยเหนี่ยวรั้งให้หลุดจาก ความชั่วซึ่งเป็นอกุศล และทำให้ตั้งมั่นอยู่ในสุจริตศรัทธาซึ่งเป็นกุศล โดยศรัทธาเพื่อการนี้แม้เบื้องต้นจะยังไม่มี ความคิดเป็นเหตุผล คือไม่ประกอบด้วยปัญญาก็ถือว่าใช้ได้ และมีปรากฏบ่อยๆ ว่าศรัทธาแบบเชื่อโดยไม่คิดถึง เหตุผลนั้นสามารถใช้ประโยชน์ในขั้นศีลได้ดีกว่าศรัทธาที่มีการใช้ปัญญากำกับเสียอีกในบางครั้ง เพราะปราศจาก วิจิจฉณาซึ่งเป็นความลังเลสงสัย ฉะนั้นศีลจึงเป็นวิธีการหรือกระบวนการเพื่อให้เกิดความสมดุลของการดำเนิน ชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แสดงออกมาทางกาย และเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการพัฒนาตนให้มี การกระทำที่ถูกต้องด้วยในลำดับต่อไป

3. จากสัมปทา ศรัทธาเป็นหลักช่วยให้เกิดสมาธิและตั้งมั่นอยู่ในตน ถึงพร้อมด้วยการเสียสละได้ ทั้งในแง่ที่ทำให้เกิดปิติสุขแล้วทำให้จิตใจสงบมั่นคง และในแง่ที่ทำให้เกิดความเพียรพยายาม แก่ล้า ล้า ไม่หวั่น กลัว จิตใจเกิดความเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ และค้นหาเหตุผล ซึ่งศรัทธาเพื่อการนี้แม้เป็นการเชื่อโดยไม่ใช้ ความคิดหาเหตุผล ก็ใช้ได้และมีประโยชน์เช่นเดียวกัน แต่อาจมีผลเสียที่ทำให้จิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับฟังผู้อื่น และบางครั้งถึงกับเป็นเหตุให้เกิดการบิบบังคับ เบียดเบียนคนอื่นหรือพวกอื่น เพราะเหตุแห่งความเชื่อนั้นๆ และ ที่สำคัญคือการบริจาคนั้นการบิบบังคับที่ทำให้ศรัทธาตั้งมั่นอยู่ได้อย่างมั่นคง ฉะนั้นจากะจึงเป็นวิธีการหรือ กระบวนการกุศลเพื่อกำกับสติให้ยังยืนอยู่ในจิตใจตน ทำให้เกิดความสมดุลของการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงที่แสดงออกมาทางกายและทางใจด้วยความเสียสละ และเป็นการพัฒนาความเพียรพยายามที่ ถูกต้องของตนเองให้มีมากยิ่งขึ้นในลำดับต่อไป

4. ปัญญาสัมปทา ศรัทธาเป็นหลักช่วยให้เกิดปัญญา โดยเริ่มจากโลกียสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้น และยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ศรัทธาจะเชื่อมต่อกับโยนิโสมนสิการใน 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นช่องทางสำคัญที่ทำให้กัลยาณมิตรสามารถชี้แนะความรู้ และสร้างความเข้าใจให้รู้จักคิด คือกระตุ้นให้คนผู้นั้นเริ่มใช้โยนิโสมนสิการในการรับฟังข้อมูลและเหตุผล เพราะหากไม่มีกัลยาณมิตรแล้วอาจทำให้คนผู้นั้นไม่ยอมเปิดใจรับการแนะนำหรือการกระตุ้นเลย ลักษณะที่สองคือศรัทธาช่วยเตรียมพื้นฐานหรือแนวทางของเรื่องที่จะพิจารณาบางอย่างไว้สำหรับให้โยนิโสมนสิการนำไปคิดอย่างอิสระต่อไป โดยศรัทธาเพื่อการนี้จะต้องเป็นศรัทธาที่มีการใช้ปัญญากำกับ และเป็นศรัทธาที่ต้องมีการกระทำประกอบตามไปด้วย นั่นคือมีการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะปัญญาจะสนับสนุนให้ศรัทธา ศีล และจาคะในทึนี้เกิดความตั้งมั่นอย่างมั่นคงมากยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

ในบทความนี้บางส่วนยังสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการรับรู้ของบลูม (Bloom S.Benjamin, 1956, p.89-96 อ้างถึงในสุจิตรา ทิพย์บุรี, 2555 หน้า 21-26) ที่ได้อธิบายไว้ว่า “ความรู้” หมายถึงพฤติกรรมและสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเน้นการจำ ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึงหรือระลึกได้ก็ตาม เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากความสนใจ จึงมีการรวบรวมสาระต่างๆ เหล่านั้นมากขึ้นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ขั้นที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นต่อไป โดยความรู้นั้นอาจแบ่งออกเป็นความรู้เฉพาะสิ่งความรู้ในเรื่องระเบียบการ หรือความรู้เรื่องสากล เป็นต้น ส่วนทฤษฎีความเข้าใจของ Milton J.Rosenberg and Carl I.Howland (1960, p.1) ได้อธิบายไว้ว่า ความเข้าใจ หมายถึงความเชื่อหรือความนึกคิด (Concept) หรือการสำเหนียก (Conception) ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางดีและทางไม่ดี ความรู้ความเข้าใจนี้เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากกลุ่มสังคมมาสู่ตัวบุคคลได้ในทุกมิติของสังคม

บทความทางวิชาการนี้ผู้เขียนมิได้เน้นทฤษฎีการพัฒนาหรือทฤษฎีการบริหารของทางตะวันตก แต่มุ่งเน้นไปที่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทตามที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ดังนั้นการประยุกต์สัมปรายิโกตละ 4 ธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในที่นี้ จึงเป็นการปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีจุดเริ่มต้นจากศรัทธาเป็นเครื่องนำพาไปสู่กระบวนการของสัมปรายิโกตละประโยชน์ ที่เริ่มต้นด้วยสัทธาสัมปทา สีสัมปทา จาคสัมปทา และปัญญาสัมปทา เรียงกันไปตามลำดับบนเส้นทางของการดำเนินชีวิต ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้และการประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนา การประพฤติปฏิบัติธรรมในหลักสัมปรายิโกตละมีนัยในการอธิบายได้ในทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมหมวดอื่นๆ อีกมาก นั่นคือ เป็นการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อผลในทางโลก หรือผลทางสังคม อันเป็นผลที่จะทำให้สังคมโลกเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และการประพฤติปฏิบัติเพื่อผลในทางธรรมซึ่งเป็นผลทางด้านจิตใจโดยตรง อันเป็นผลที่จะทำให้เกิดความสุขในชีวิต สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า (ขุ.วิมาน. 26/332/314)

ธมโม หเวรกฺขติธมฺมจารี ธมโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสาณิสฺสโรธมฺม สุจิณฺเณ น ทุคฺคตี คจฺจติ ธมฺมจารีติฯ

แปลความอธิบายได้ว่า “ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติวิสัย ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ นี่เป็นผลแห่งธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ผู้ประพฤติเป็นปกติวิสัยย่อมไม่ไปสู่ทุกข์”

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษเป็นที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ แก่นของศาสนานั้นล้วนแต่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาคนทั้งสิ้น เพราะเป็นการฝึกหัดอบรม กาย วาจา และใจ ให้เกิดปัญญา จนสามารถพัฒนาไปสู่จุดหมายสูงสุดได้ โดยคำว่า “พัฒนา” ในภาษานั้นมีความหมายตรงกับคำในภาษาบาลีว่า “ภาวนา” และการที่จะนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์ได้ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องตั้งอยู่บนหลักธรรมภาวนา 3 คือ กายภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา อันถือเป็นระบบการดำเนินชีวิตที่พัฒนาบุคคลได้อย่างบูรณาการและมีดุลยภาพ

การประยุกต์สัปปรียกัตถะ 4 เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการฝึกหัดกาย วาจา และจิตใจ หรือการฝึกที่เรียกว่า “ภาวนา” หมายถึง การฝึกอบรม การทำให้เจริญ ทำให้เป็นทำให้มีขึ้นทั้ง 4 ด้าน หรือการพัฒนาตนเอง (อง.ปญจก. 22/79/121) ซึ่งก็เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตของบุคคล นั่นคือ

1. กายภาวนา เป็นการพัฒนากายให้มีความสัมพันธ์เกื้อกูลที่ดีกับสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ
2. ศีลภาวนา เป็นการพัฒนาความประพฤติให้มีความสัมพันธ์เกื้อกูลที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม
3. จิตภาวนา เป็นการพัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยัน อุตุน และมีความเพียร เป็นต้น
4. ปัญญาภาวนา เป็นการพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ คิดอย่างมีเหตุผล และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

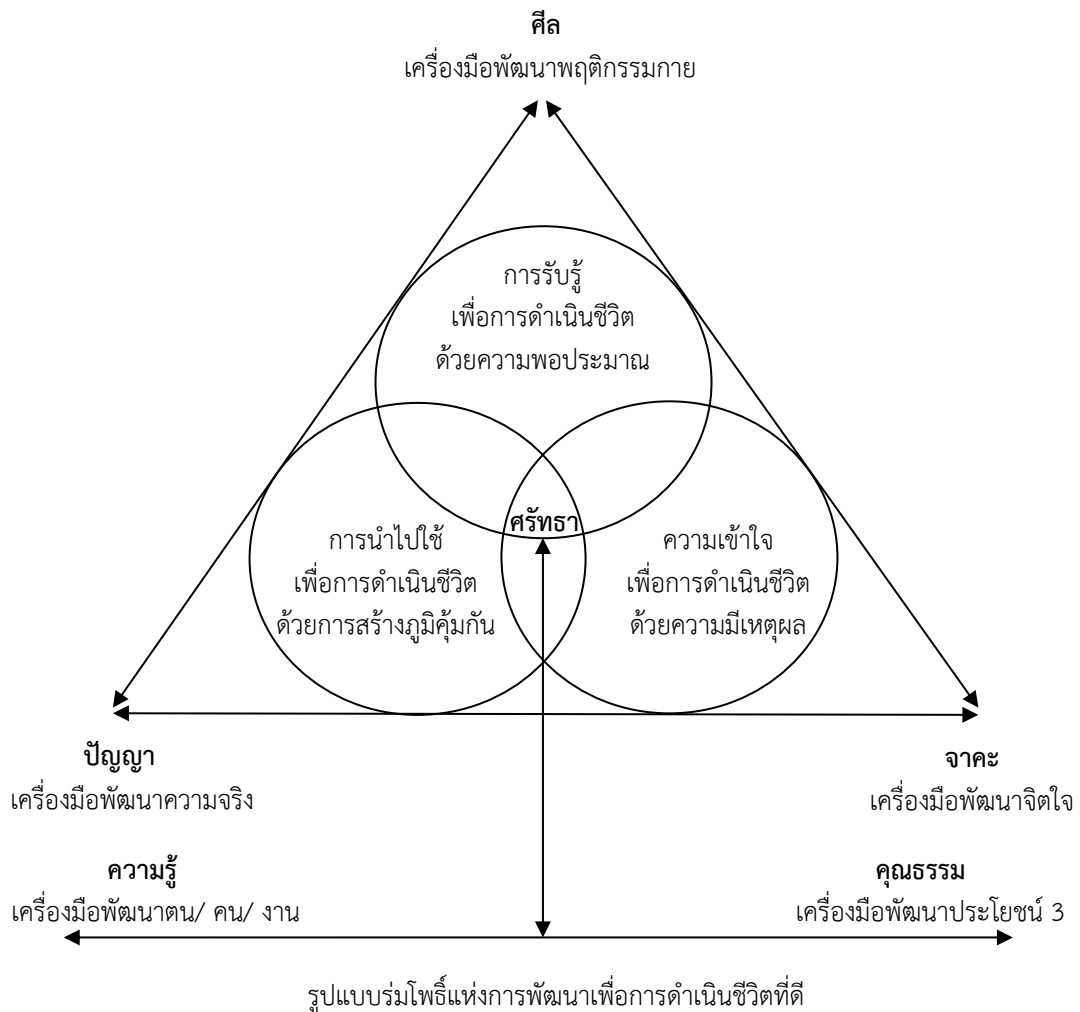
และบุคคลที่ได้ประยุกต์สัปปรียกัตถะ 4 หลักพุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้แล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ (โสภณ ขำทัพ, 2551) คือ

1. ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลงดเว้นจากกายทุจริต วาจทุจริต และให้ประพฤติแต่กายสุจริต วาจาสุจริต อันเป็นวิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกาย และวาจา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยตรง เพื่อให้บุคคลแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น เรียกว่า กายภาวนา

2. ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่นและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พระพุทธองค์ทรงสอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติแต่โมหะสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท มีจิตใจเสียสละและยินดีให้อภัย เป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิ เรียกว่า จิตภาวนา

3. ทำให้บุคคลรู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง อันเป็นสัมมาทิฐิ เป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักของปัญญา เพื่อพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้งแท้จริง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุมรรคภูมิ คือหลุดพ้นจากกิเลสได้โดยสิ้นเชิง (บรรลุนิพพาน) เรียกว่า ปัญญาภาวนา

สรุปรูปแบบรูปโพธิ์แห่งการพัฒนาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของการประยุกต์สัปปรียกัตถะ 4 อันมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา พุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (โสภณ ขำทัพ, 2552)

บทสรุปผลจากการศึกษา

ความรู้และคุณธรรมที่เกิดขึ้นล้วนเป็นศรัทธาทางตรงต่อการพัฒนาเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และส่งผลทางอ้อมผ่านสามห่วง นั่นคือ มีการรับรู้เพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความพอประมาณ มีความเข้าใจเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความมีเหตุผล และมีการนำไปใช้เพื่อการดำเนินชีวิตด้วยการสร้างภูมิคุ้มกัน จึงกล่าวได้ว่าความรู้เป็นสาเหตุภายนอกที่เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี ส่วนคุณธรรมเป็นสาเหตุภายในซึ่งเริ่มต้นจากความศรัทธาโดยให้ความสำคัญกับความเพียร ความอดทน และความซื่อสัตย์ ที่ควรปลูกฝังเป็นลำดับแรก เพื่อนำไปสู่ศีล จาคะ และปัญญา ตามลำดับต่อไป

สัมปรายิกัตถะ 4 นี้เป็นประโยชน์ในกาลข้างหน้า เป็นสิ่งที่ติดจิตใจบุคคลไป และเป็นที่พึ่งพำนักของบุคคล ทั้งนี้เพราะศรัทธาเมื่อบังเกิดขึ้นแล้วย่อมจะทำหน้าที่ขจัดความไม่เชื่อ ความสงสัย และความโลภ ให้เบาบางลง ศีลจะทำหน้าที่ขจัดความชั่วตามสมควรแก่ข้อนั้นๆ ซึ่งล้วนเป็นอาการของความโลภ ความโกรธ และความหลง จาคะจะทำหน้าที่ขจัดความตระหนี่ความโลภ ความหลง ความโกรธ ความเสียดาย เบาบางลง ส่วนปัญญาก็เสมือนกับแสงสว่าง เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำหน้าที่ขจัดความสงสัยความหลงให้หมดไปจาก

จิตใจตามลำดับ ฉะนั้นความสัมพันธ์ของกระบวนการในการประยุกต์สัมปรายิกัตถะ 4 เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จึงสามารถมองเห็นได้จากการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล นั่นคือเมื่อบุคคลมีศรัทธาความเชื่อที่ถูกต้องด้วยสัมมาทิฐิ ย่อมมีความประพฤติดีที่งามด้วยสัมมาอาชีวะแล้ว มีความเชื่อมั่นในอาชีพการงานนั้นๆ การดำเนินชีวิตจึงไม่หวาดหวั่นหรือสะดุ้งต่อสิ่งใด ไม่หวั่นไหวต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึกที่ไม่ยอมรับจากสังคม และไม่ฟุ้งซ่านรำคาญใจให้เป็นทุกข์จากความรู้สึกเดือดร้อนที่กระทบต่อจิตตน เนื่องจากจิตจะปลอดโปร่งสงบนิ่ง เป็นจิตใจที่มั่นคง อันเป็นผลดีในทางที่จะก่อให้เกิดปัญญาเพื่อการคิดพิจารณารับรู้สิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จนทำให้การคิด การพูด และการกระทำของบุคคลเหล่านี้แสดงออกมาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมของการดำเนินชีวิตที่ดี

ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้

แนวโน้มการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีมากขึ้น และเป็นบทบาทสำคัญที่ควบคู่ไปกับกระแสการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งภาครัฐควรเอาใจใส่ให้การสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม และจัดสรรงบประมาณส่งเสริมดำเนินงานให้เกิดการขับเคลื่อนในทุกองค์การ เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการดำเนินชีวิต อีกทั้งทุกภาคส่วนทั้งรัฐและเอกชนควรให้การสนับสนุน ส่งเสริม และค้นคว้าหาองค์ความรู้ใหม่ด้วยการศึกษาวิจัยในการประยุกต์พุทธธรรมเข้ากับศาสตร์ต่างๆ ที่มีอยู่ให้ได้ผลเชิงประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาพบว่าการพัฒนาเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปเป็นแนวคิดในการศึกษาทางด้านอื่นได้ เนื่องจากความพอเพียงมีอยู่ในความสัมพันธ์กับทุกๆ ด้าน โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่กำกับอยู่ภายในทั้งด้านเหตุและด้านผล ความสัมพันธ์ที่แฝงอยู่ในจิตภาพและมโนทัศน์ของความพอเพียงจึงสามารถนำไปเป็นแนวคิดในการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์ และการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ได้เป็นอย่างดีเพื่อการพัฒนา

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการเรื่องนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน โดยเฉพาะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีพระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, ผศ.ดร. ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ และได้รับการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดีจาก รศ.ดร.สุวิญ รัชสัตย์ ดร.เสนห์ เดชะวงศ์ และ ดร.สุจิตรา ทิพย์บุรี ที่ได้กรุณาสับสนุนให้คำปรึกษาและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้การศึกษานี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2525). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

กมลชนก คงสนั่นทน. (2551). “การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพนักงานส่วนท้องถิ่น อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี”. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

- ณัฏฐพงษ์ ทองภักดี. (2550). “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ความเป็นมาและความหมาย”. กรุงเทพมหานคร : วรสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 47, ฉบับที่ 1.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2545). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สือตะวันออก จำกัด,
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), (2548). นิเทศธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : กองทุนไตรรัตน์านุภาพ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : กลุ่มผู้สนใจศึกษาธรรม, บริษัทสหธรรมมิก จำกัด,
- วิสูตร ธนชัยวัฒน์. (2550). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุตรไพศาล.
- สุจิตรา ทิพย์บุรี. (2556). “หลักพุทธธรรมที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนรางวัล พระราชทาน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2547). อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่พระราชทานแก่นิสิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517, กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์ การพิมพ์.
- โสภณ ขำทัพ. (2551). “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อภิชัย พันธเสน. (2549). สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Denzin & Lincoln. (2011). Handbook of Qualitative Research (4th edn.). Thousand Oaks, CA : Sage.